

RIVOJLANAYOTGAN IQTISODIYOTDA AXBOROT TEKNOLOGIYALARINING AHAMIYATI

*Bekchanov Faxriddin Ma`mun universiteti NTM
Iqtisodiyot va buxgalteriya kafedrasida o`qituvchisi
Hasanov Suhrobjon Ma`mun universiteti NTM
Buxgalteriya hisobi va audit yo`nalishi talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Hozirgi iqtisodiyotda axborot texnologiyalarining ahamiyati va shu bilan birga uning mamalakatlar rivojiga qo`shadigan hissasi va dunyo hamjamiyati va O`zbekiston iqtisodiyotida axborot texnologiyalarining rivojlanish, turli sohalardagi istiqbollari va YaIM dagi ulushlarining rivojlanish sur`atlari tavsiflanib o`tilgan.

Abstract. This article describes the importance of information technology in the current economy, as well as its contribution to the development of countries and the development of information technology in the world community and the economy of Uzbekistan, its prospects in various fields, and the rate of development of its share in GDP.

Аннотация. В данной статье описывается значение информационных технологий в современной экономике, а также их вклад в развитие стран и развитие информационных технологий в мировом сообществе и экономике Узбекистана, ее перспективы в различных сферах, темпы развития своей доли в ВВП.

Kalit so`zlar. Elektron tijorat, raqamli iqtisodiyot, axborot kommunikatsiyalari, raqamlashtirish, AKT savdosi.

Keywords. Electronic commerce, digital economy, information communications, digitization, ICT trade.

Ключевые слова. Электронная коммерция, цифровая экономика, информационные коммуникации, цифровизация, торговля ИКТ.

Hozirgi kunda global dunyoda ko`pgina sohalar jadallik bilan rivojlanib bormoqda. Jumladan bunday sohalarda, axborot texnologiyalari va iqtisodiyot yo`nalishlari alohida kasb etadi. Bu ikki yo`nalish bir biriga mutanosib ravishda bog`lanib, bir-birlarini to`ldirib borishmoqda. Dunyo iqtisodchilari tahlillariga ko`ra, axborot tizimlarining iqtisodiyotga ta`siri ancha katta va bu axborot tizimlarining samaradorlik, bandlik, ish xavfsizligi, yalpi ichki mahsulot, daromad va boshqa ko`plab iqtisodiy faoliyat ko`rsatkichlari kabi iqtisodiyotning standart ko`rsatkichlariga qanday ta`sir qilishni aniqlashni anglatadi.

Iqtisodiyot, moliya, bank ishi, biznesni boshqarish va hokazolarda IT tizimlaridan foydalanish hozirgi vaqtda turli turdagi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatining ko'plab sohalarida amalga oshirilmoqda. AKT sohasida ma'lumotlarni qayta ishlashning ilg'or texnologiyalaridan foydalanish, ya'ni hozirgi texnologik inqilobga xos bo'lgan sanoat allaqachon tadbirkorlik sub'ektlarining kompyuterlashtirilgan savdoni qo'llab-quvvatlash tizimlari, logistika, buxgalteriya hisobi, tavakkalchiliklarni boshqarishdan tortib, Internetdagi marketing faoliyatigacha bo'lgan deyarli butun faoliyatini qamrab olgan va axborot tizimlarida yangi mahsulotlar va innovatsion yechimlarni loyihalashga katta yordam berib kelmoqda. Kompyuterlashtirish soliq tizimlari va tadbirkorlik sub'ektlarining hisob-kitoblariga xizmat ko'rsatadigan davlat sektori muassasalariga ham tobora ko'proq ta'sir ko'rsatmoqda. Misol uchun hozirgi kunda tadbirkorlik sub'ektlarida smart kassa tizimlarining faoliyati tadbirkorlarning daromadlarini davlat registrlaridan oson o'tishini ta'minlashga va shuningdek ularning daromadlaridan kelib chiqqan holda imtiyozli va kengaytirilgan kreditlar berishda ancha katta yordam berib kelmoqda. Shuningdek axborot texnologiyalari sohasi soliq idoralari tomonidan ro'yhatga olish tizimlarini tadbirkorlarga oson, qulay va tez usullarini yaratishga imkon ham bermoqda.

Big Data Analytics, Data Science va Machine Learning analitik tizimlari tadbirkorlik sub'ektlarining tobora ko'proq turlari tomonidan ular faoliyat yuritadigan bozorlarni va ushbu korxonalarda o'tkaziladigan yoki tashxis qo'yilgan va tadqiq qilinadigan murakkab jarayonlarni tahlil qilish uchun foydalaniladi. Kompyuterlashtirish moliyaviy va iqtisodiy tavakkalchiliklarni boshqarish jarayonlarini ham qamrab oldi ya'ni bu analitik tizimlar orqali biz o'z biznes faoliyatimizning qay tartibda ketayotganligini aniqlashimiz mumkin. Misol uchun agar bizda katta kompaniya bo'lib uning savdo aylanmasi ham ancha yuqoriroq bo'lsa, biz ba'zida savdo aylanmalari hisob kitob jarayonlarida ularni hisoblashlarda qiyinchiliklarga duch kelishimiz mumkin. Agar biz savdo aylanmalarimizning barcha ma'lumotlarini, jumladan har kungi savdo, kirim va chiqim harajatlarining barcha ma'lumotlarini yig'ib borilsa va Machine Learning yo'nalishining Regressiya qonuniyatlari asosida maxsus algoritmlarga moslab datasetlarimiz o'qitib olinishi natijasida, biz kunlik savdodagi foyda har bir kunlikdagi statistikasi qay tartibda ketayotganligi, o'sish, kamayish, eng maksimum va minimum nuqtalari va hattoki uning shu yo'nalish bo'yicha ketaversa kelajakdagi jarayonlari va statistikasini bimalol bilib olish imkoniyatiga ega bo'la olamiz. Bu albatta biznesimizning kelajagi bormi yoki yo'q degan savolga javob berishda yordam beradi.

Raqamli iqtisodiyot - raqamli hisoblash va iqtisodning portmantosi bo'lib, an'anaviy iqtisodiy faoliyat (ishlab chiqarish, tarqatish, savdo) Internet, World Wide Web va blokcheyn texnologiyalari tomonidan qanday o'zgartirilayotganini tavsiflovchi

atamadir. Raqamli iqtisodiyot turlicha Internet Iqtisodiyot, Veb Iqtisodiyot, Kriptoiqtisodiyot va Yangi Iqtisodiyot sifatida tanilgan.

Raqamli iqtisodiyotning o'sishi butun iqtisodiyotga keng ta'sir ko'rsatishi keng e'tirof etilgan. 2016-yilda Raqamli iqtisodiyot 11,5 trillion dollarni yoki jahon yalpi ichki mahsulotining 15,5 foizini tashkil etdi (rivojlangan mamlakatlarda YaIMning 18,4 foizi va rivojlanayotgan mamlakatlarda o'rtacha 10 foiz). Raqamli iqtisodiyot oldingi 15 yil ichida jahon yalpi ichki mahsulotiga nisbatan ikki yarim baravar tezroq o'sgani, 2000-yildan buyon hajmi deyarli ikki barobarga oshgani aniqlandi. Raqamli iqtisodiyotdagi qiymatning katta qismi faqat bir nechta iqtisodlarda ishlab chiqarilgan: Amerika Qo'shma Shtatlari (35%), Xitoy (13%) va Yaponiya (8%). Yevropa Ittifoqi Islandiya, Lixtenshteyn va Norvegiya bilan birgalikda yana 25% ni tashkil etdi.

Shuni ham ta'kidlab o'tish joizki, raqamli iqtisodiyot va raqamlashtirish jarayoni dunyo mamlakatlarining yalpi ichki mahsulotlarining o'sib borish jarayoniga ham ancha katta yordam bergan. Dunyoning rivojlangan iqtisodiyotli mamlakatlarida asosan ko'p jarayonlar axborot texnologiyalarga asoslanganligi ya'ni raqamlashtirilganligi bois ko'pchilik og'ir ishlar texnologiyalar sabab bajariladi, natijada ish samaradorligi va unumi oshib vaqt qisqaradim shuningdek vaqtning qisqarishi va mahsulotlardan yana ko'proq ishlab chiqarishga ham yordam beradi. Quyidagi rasmla 2017-yilgacha bo'lgan raqamlashtirishdan oldingi va shu yildan keying ya'ni raqamlashtirishdan keying davr mobaydinda agrosanoatning yalpi ichki mahsulotdagi o'sish sur'atlari ko'rsatilgan.

Country	Before digitalization	After digitalization
Great Britain	8.3	12.4
China	5.5	6.9
India	4.1	5.6
Japan	4.7	5.6
USA	4.7	5.4
Germany	3.0	4.0
Austria	3.4	3.7
France	2.9	3.4
Russia	1.9	2.8
South Africa	1.9	2.5
Brazil	2.2	2.4

2017-yilda agrosanoatning raqamlashtirilishi natijasida YaIMning o'sish darajasi dunyo mamalakatlari misolida

Shuningdek O'zbekisonda ham raqamli iqtisodiyot sezilarli darajada rivojlanmoqda. Elektron hukumatning ahamiyati deyarli har bir sohla va faoliyatni qamrab ola oldi. Bu bilan ko'plab davlat xizmatlaridan onlayn foydalanish ancha rivojlandi va fuqarolar uchun soddalashtirildi. Hozir kunda ko'plab xizmatlarni uyda o'tirgan holda ham bemaol va oson bajarish imkoniyati barcha uchun bordir.

Jahon statistikasining ma'lumotlariga ko'ra O'zbekiston hukumatining raqamlashtirilganlik indeksi bo'yicha jahondagi 193 mamlakat ichida 2020-yilda 0,6665

ko'rsatkichli indeks bilan 87-o'rinni egallagan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2022-yilga kelib 0,7265 indeks bilan 69-o'rinni ko'rsatgan.

Shuningdek O'zbekiston davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra Axborot kommunikatsiya texnologiyalari sektori ya'ni AKT ishlab chiqarish, AKT savdosi, AKT xizmatlari, Kontent sektori va ommaviy axborot vositalari va Elektron tijorat YaIM dagi xissasi 2015-yilda 1,9 % ni tashkil qilganini ko'rishimiz mumkin va 2021-yildaga statistika esa buning o'sish darajasini ko'rsagan va uning xissasi shu davrga kelib 2,6 % ni tashkil qilgan.

Xulosa o'rinda ta'kidlash joizki axborot kommunikatsiya texnologiyalri nafaqat iqtisodiyot, balki boshqa sohalarda jumladan pedagogika, tibbiyot, agronomiya va shu kabi boshqa sohalarda ham ravnaq topib kelmoqda. Bu rivojlanish insonlarning yumushini oson qilish va ularga yangi imkoniyatlarning eshigini ochishga ham katta turtki bo'lmoqda. Iqtisodiyotning AKT sohasi bilan hamkorligi natijasida jahonda va yurtimizning ko'plab jarayonlarida o'sish sur'atlari jadallashmoqda. Albatta bunday imkoniyatlar aholining turmush tarzii rivojlanishiga, kambag'alliklarning qisqarishiga, yangi texnologiyalarning va ilm-fanning rivojlanib yurtimizni innovatsiyalarga boyishiga olib kelishi turgan gapdir.

Foydalanilgan adabiyotlar va veb saytlar:

1. Bukht, Rumana; Heeks, Richard (3 August 2017). "Defining, Conceptualising and Measuring the Digital Economy". Rochester, NY. SSRN 3431732.
2. Brekke, Jaya; Alsindi, Wassim (2021). "Cryptoeconomics".
3. Bank, European Investment (12 January 2022). EIB Investment Report 2021/2022: Recovery as a springboard for change. European Investment Bank. ISBN 978-92-861-5155-2.
4. Saarikko, Ted; Westergren, Ulrika H.; Blomquist, Tomas (1 November 2020). "Digital transformation: Five recommendations for the digitally conscious firm". Business Horizons. **63** (6): 825–839. doi:10.1016/j.bushor.2020.07.005. ISSN 0007-6813. S2CID 218775187.
5. Samuelson, Pamela. "Intellectual Property and the Digital Economy: Why the Anti-Circumvention Regulations Need to Be Revised". Berkeley Technology Law Journal: 519–566.
6. Blanckenburg, K. (2018). "Google search abuses dominant position to illegally favour Google Shopping: an economic review of the EU decision". Digital Policy, Regulation and Governance. **20** (3): 211–224. doi:10.1108/DPRG-05-2017-0020.
7. Walsh, Bryan. "The Surprisingly Large Energy Footprint of the Digital Economy". Time. ISSN 0040-781X. Retrieved 8 June 2018.
8. <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/186-Uzbekistan/dataYear/2022>
9. <https://www.statista.com/outlook/co/digital-economy/uzbekistan>
10. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/raqamli-iqtisodiyot>